

*Literatur*

*Eggers, H.* Deutsch als Volksname. Darmstadt, 1970. *Fix, F.* Herkunft und Geschichte des Wortes „deutsch“. – Frankfurt/Main: Ernst Klett Verlag, 2002. – 21 S. *Klein, T.* Zum Alter des Wortes „deutsch“/ Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik (LiLi) 24. - 1994. - Heft 94. – S. 12-25. *Kluge-Götze.* Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 24. Auflage. Berlin: Walter de Gruyter & Co, 2002. – S. 233-247. *Mackensen, L.* Die deutsche Etymologie. Ein Leitfaden durch die Geschichte des deutschen Wortes. – Stuttgart: Schibli-Doppler, 1977. – 352 S. *Metzner, E.* Deutsch-welsch-wendisch. Die Anfänge des Namens theodiscus/deutsch in Alt-Europa / Der Sprachdienst, 47. - 2003. – S. 89-98. *Rosenstock, D.* Was Dieter mit Deutsch zu tun hat / Deutsche Sprachwelt. - Ausgabe 30. - Winter 2007/2008. – S. 6. *Rosenstock, E.* Unser Volksname Deutsch und die Aufhebung des Herzogtums Bayern (1928). Darmstadt: Schirner Verlag KG, 1970. – S. 32-98. *Schmied-Wiegand, R.* Die Malbergischen Glossen, eine frühe Überlieferung germanischer Rechtssprache. - Berlin/New York: de Gruyter, 1989. –S. 157-174. Überblick über die Geschichte der deutschen Sprache: <http://www.linguist.de/Deutsch>

ЖИЛА Н. В.

(Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б.Хмельницького)

**ЖАНРОВО-КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ Е. ШТРИТТМАТТЕРА**

У статті пропонується жанрове розмежування короткої прози книг німецького письменника другої половини ХХ століття Е. Штріттматтера «Історії без батьківщини» та «Перед метаморфозою» на підставі праць теоретиків вітчизняної та зарубіжної літератури.

*Ключові слова:* жанр, композиція, мала проза, фрагмент, цикл.

**Жила Н. В. Жанрово-композиционные особенности малой прозы Э. Штриттматтера.** В статье предлагается жанровое разграничение короткой прозы книг немецкого писателя второй половины ХХ века Э. Штриттматтера «Истории без родины» и «Перед метаморфозой» на основе работ теоретиков отечественной и зарубежной литературы.

*Ключевые слова:* жанр, композиция, малая проза, фрагмент, цикл.

**Zhyla N. V. The genre-composition peculiarities of short prose by E. Shtrittmatter.** In the article the author proposes to delimitate the genre of short prose books by german writer of second part XX century E. Shtrittmatter “The history without the Motherland” and “Before metamorphosis” on the basis of theoretics’ works of native and foreign literature.

*Key words:* genre, composition, short prose, extract, cycle.

**Темою** даної статті є «Жанрово-композиційні особливості малої прози Е. Штріттматтера».

**Мета** розвідки полягає у виявленні своєрідності жанру та композиції малої прози німецького письменника ХХ століття Ервіна Штріттматтера.

Наше **завдання** буде полягати у визначенні жанру малої прози двох книг Е. Штріттматтера «Історії без батьківщини» і «Перед метаморфозою», адже на сьогодні приділено недостатньо уваги означеному питанню як у зарубіжному, так і у вітчизняному літературознавстві.

**Об'єктом** дослідження стали книги прозаїка «Перед метаморфозою» і «Історії без батьківщини».

**Предмет** дослідження – жанрово-композиційні особливості малої прози Е. Штріттматтера.

Жанр, за визначенням вітчизняного науковця О. Ящука, - «багаторівнева естетична і літературознавча категорія, якій притаманні двоїсті та синтетичні ознаки в межах понять «сталість - розвиток», «традиції - новаторство», «знаходження в межах літературного роду – створення синтетичних, гнучких форм», «нівелювання жанрів – жанрова типологія з величезною кількістю видів, підвидів, авторських форм» [Ящук 2008, с. 2]. Як стверджує дослідник, «жанри розвиваються під впливом сучасних поглядів на творчі, поетичні, текстові підходи до їх визначення та конструювання складного художнього цілого; новаторство часто докорінно змінює традиційні схеми побудови текстів, їх характер у плані співвіднесення з певною сталою структурою жанру» [Ящук 2008]. З огляду на це і визначається **актуальність** даної розвідки.

Як зазначає польський критик М. Заградка, в будь-якому творі привертає увагу його назва [Заградка]. Науковець стверджує, що назва – «перша інформація про твір, яка має зацікавити читача або дати йому уявлення про нього» [Заградка 2008, с. 1].

Уже самою назвою збірки «Історії без батьківщини» Е. Штріттматтером визначається жанр уміщених у ній творів, як то було у кількох попередніх книгах («Шульценгофський календар усякої всячини», «Вівторок у вересні. Романи в стенограмі», «3/4 зі ста маленьких історій», «Перед метаморфозою. Нариси»), дещо узагальнено – «історії». Це спонукає нас до виявлення характерних особливостей жанру кожного з творів.

Суттєвою підставою для жанрового розмежування творів книги «Історії без батьківщини» є думка німецького теоретика літератури З. Буша, який зауважує, що цю збірку складають «...стилі, прості тексти, календарні історії і короткі оповідання, де автор виявив себе і як поет, і як філософ ...» [Busch 2003, с. 81].

Починаючи з тематичної ознаки короткої прози збірки, слід відзначити, що діапазон тем не

виходить за рамки повсякденного життя простого народу («маленьких людей» [Strittmatter 2002, с. 67], як висловлюється сам автор) і знайомить читача з усіма його проявами.

За об'ємом усі твори збірки невеликі – від одного абзацу до кількох сторінок, що відповідає параметрам малої прози.

Частина творів збірки «Історії без батьківщини» та циклу оповідань «Перед метаморфозою» наділена суб'єктивною авторською позицією, а конкретніше, Я – розповідачем (Ich – Erzähler). Розповідач – персонаж близький авторові (тим більше за умови автобіографічності) у творах про дитинство («Великий момент», «У пошуці», «Полювання»), тобто автор виступає як людина з досвідом. Розповідач коментує або пояснює вчинок хлопчика: «... що штовхало мене до цього, вже пиха чи ... бажання вершника показати, що він може використовувати чотири ноги тварини ...» («...was treibt mich dazu, ist es schon Eitelkeit oder ... die Lust des Reiters zu zeigen, daß er im Stande ist, sich die Vierbeine eines Tieres zu Nutze zu machen ...») [Strittmatter 2004, с. 10]. Характерним є те, що немає оцінки з боку Я-дорослої людини щодо Я-дитини: всі події з дитинства ніби знову переживаються письменником.

А ось автор – розповідач – головний герой («Морозна ніч», «Дружба», «Народження», «У лісі», «З минулого часу», «Редактори», «Вічна трагедія», «Терновий кущ», «Прогулянка», «Тінь від бузини», «Серцевий біль», «Шапка шефа», «Хрест», «Повернення Мате», «Фіолетовий вечір», «Голуб'ятня», «На порубці», «Пташиний корм», «Грядка суниць», «Ми подорожували верхи лісами», «У гроті», «Доктор», «Інший доктор», «Маленький бог, або рись», «Купити наділ у Рейнсберзі») передає своє ставлення до інших, настрої або відчуття: автор – розповідач може ляяти себе за скоєне («Голуб'ятня», «Вічна трагедія»), пишатися вихованням своїх дітей, які шанують природу («Повернення Мате») тощо.

Інший приклад з'ясування авторської позиції – усний розповідач, що не втручається безпосередньо у події твору, а виступає як всезнавець і передає своє сприйняття зображуваного за допомогою особливостей вживання лексики або висловів типу «як ми бачили» («wie wir sahen») [Strittmatter 2002, с. 164] («Сиві конкуренти», «Туберкульоз-здорові», «Нове вікно», «Ваги», «Те, що не повертається», «Самообман», «Торгівля кіньми в Росії», «Рука», «Будівельник», «Зрада», «Холера», «Матт і старий в Ісландії»). Так, називаючи головних дійових осіб однойменного твору «сиві конкуренти», автор з гумором реагує на ситуацію: два літні приятелі залицяються до коханок один одного, створюючи для цього неординарні обставини.

Більшу частину творів («Великий момент», «У пошуці», «Народження», «Полювання», «Туберкульоз-здорові», «Те, що не повертається», «Самообман», «Торгівля кіньми в Росії», «Рука», «Грядка суниць», «Ми подорожували верхи кіньми», «Муляр», «У гроті», «Зрада», «Образа», «Доктор», «Інший доктор», «На пагорбі конвалій», «Маленький бог, або рись», «Сиві конкуренти», «Холера», «Привласнення», «Купити наділ у Рейнсберзі», «Матт і старий в Ісландії») треба віднести за рядом характерних ознак (авторські відступи, пейзаж, інтер'єр, система образів, діалоги) до жанру оповідання.

По-перше, всі з наведених творів мають однолінійний сюжет, є фабульними. Фабула більшості творів («Великий момент», «У пошуці», «Народження», «Полювання», «Те, що не повертається», «Грядка суниць», «Ми подорожували верхи кіньми», «Доктор», «На пагорбі конвалій», «Маленький бог, або рись», «Купити наділ у Рейнсберзі», «Матт і старий в Ісландії») базується на дійсних фактах з життя письменника, достовірність яких неодноразово підкреслювалась дружиною прозаїка Євою Штрітматтер і його другом та видавцем Г. Дроммером.

По-друге, в цих творах привертається увага автора до окремої події з життя персонажів, немає широких описів побуту і заглиблення у детальну характеристику персонажів: письменник зображує все дуже лаконічно і влучно. Як писав сам митець щодо власної творчої манери, йому властиве тяжіння до «скорочення, стиснення, фрагментарності» [Strittmatter 2002, с. 96].

По-третє, діюча особа проходить певне випробовування ситуацією повсякдення, проявляє у такий спосіб окрему визначальну рису характеру. В оповіданнях рідко співпадають цілісні портретні дані з психологічною оцінкою персонажа, все разом (і портрет, і психологія) утворюють художній образ: окрема риса зовнішності підкреслює сформованість і сталість характеру героя: наполегливість і рішучість підкріплюються в образі Зібера («маленького бога») виразними очима, відсутність смаку при виборі взуття підкреслюють втрату Вільгельмінелею жіночої привабливості тощо.

По-четверте, образи представляються автором не цілісно і в розвитку, а як такі, що є завершеними в своїй основі. У прояві індивідуальних рис характеру, при чому однієї, важливої для даної конкретної ситуації: відчайдушність і впертість маленького хлопчика з оповідання «Великий момент», чесність по відношенню до чоловіка в творі «Зрада» тощо.

По-п'яте, для представлення виключності окремої життєвої ситуації персонажа вимагається наявність будь-яких протиріч у ній (загального або індивідуального плану), щоб в результаті їхнього вирішення певним чином визначити особливості характеру героя твору: окремі родини, людський осуд, норми моралі з одного боку, і палке кохання, бажання бути разом, страх нашкодити близькому з іншого

виявляють такі риси характеру двох коханців в оповідання «Ми подорожували верхи кіньми».

По-шосте, важливим моментом у виявленні своєрідності творів певного письменника є з'ясування позиції художнього автора: розповідь у творах всієї збірки «Історії без батьківщини» ведеться від однієї особи (Я-оповідач або Він-розповідач), в результаті чого виявляється суб'єктивність ставлення того, хто розповідає, до історії. Так, автор-оповідач часто дає такі влучні, але суб'єктивного плану характеристики діючим особам: «вона була повною, повною добра ...» [Strittmatter 2002, с. 118].

Кілька творів збірки («Морозна ніч», «Ялинка на узбіччі», «Дерева, що плачуть», «Нове вікно») відповідають законам жанротворення концентрованого оповідання (найкоротшої історії). Об'ємом в один-три абзаци автором передано зміст, який міг би претендувати на повноту викладу роману. Одинадцятьма рядками «Морозної ночі» письменник відтворив стан світу під час другої світової війни за допомогою пейзажу і напруженої атмосфери від'їжджаючих солдатів.

У кожному із цих стислих оповідань ховається за загальною канвою твору певний підтекст: нове вікно, що розділяє людей у теплому будинку і замерзлого подорожуючого в лісі, має символізувати Берлінську стіну, яка відокремилася Схід від Заходу Німеччини, викривлений стовбур дерева – людину в суспільстві з домінуючою функцією принципів соціалістичної партії тощо.

Треба виокремити у збірці «Історії без батьківщини» ряд творів, що не підпадають під принципи жанротворення будь-якого з підвидів оповідання (і прози взагалі). Це віршовані твори, які не можуть бути предметом нашого дослідження: «Рання весна», «Пізня весна», «Весна у маленькому місті», «Гвалт у селі», «Лісова троянда».

Німецький літературознавець М. Гердес називає Е. Штріттматтера одним із провідних авторів календарної історії ХХ століття поряд із О. М. Графом і Б. Брехтом [Gerdes 2008]. Таку ж інформацію отримуємо від російського науковця Н. Гільчонок [Гильченко 2000]. Повністю витриманою у межах цього жанру є рання збірка Е. Штріттматтера «Шульценгофський календар усякої всячини», нагороджена літературною премією імені Лессінга в 1967 році. Зі збірки «Історії без батьківщини» відносяться за своїми ознаками до жанру календарної історії кілька творів («Ваги», «Вічна трагедія», «Тінь від бузини», «Хрест», «Фіолетовий вечір», «Пташиний корм»). В цих історіях на тему повсякдення розкриваються з гумором і елементами повчання окремі сторони буденного життя селян.

Як стверджує вітчизняний науковець В. Костюк, результатом розвитку фрагментаризму на початку ХХ століття стала «поява різноманітних прозових «малих жанрів», які ... засвідчили ситуацію «розпорошення» сталих жанрових форм» [Костюк 2000, с. 9].

Своєрідною у плані жанротворення є книга «Перед метаморфозою» Е. Штріттматтера. У підзаголовку до цієї книги письменник зазначив, що це нариси (або начерки) («Vor der Verwandlung. Aufzeichnungen»). З огляду на думку автора, «Перед метаморфозою» - цикл прози короткого жанру. Справді, незважаючи на те, що вся книга має тільки одну назву «Перед метаморфозою», а твори, які складають цю книгу не озаглавлені (вони відділяються один від одного тільки пропущеним рядком), вважаємо за доцільне через ряд причин віднести їх до жанру малої прози.

Кожна структурна одиниця книги (тобто оповідання) може у змістовному плані існувати окремо, тому що вона є самодостатнім цілим із власними фабулою, сюжетом, композицією, структурою художніх образів тощо. Сам автор, виступаючи протягом всієї книги розповідачем (Ich-Erzähler), для надання змістовної завершеності кожному творові час від часу нагадує подробиці певних подій, персонажів, причин, (мотивів) вчинків діючих осіб. Наприклад, повертаючись до розповіді про Ернстле, письменник зазначає: «Ернстле - син Вільгельмінеле ...» [Strittmatter 2002, с. 106]. Або в оповіданнях про події власного життя автор конкретизує дату, місце подій, визначає тему того, про що йтиметься далі: «Зараз знову повертаюсь до часу перед тією останньою осінню того року, коли трапилось нещастя і був мій день народження, до року дев'яносто другого» [Strittmatter 2002, с. 97] тощо. Отже, якщо читач ознайомиться із будь-яким твором книги «Перед метаморфозою» навіть поза загальним контекстом, він досить повно може сприйняти його зміст і зрозуміти те, що хотів автор у ньому передати.

Таким чином, зауважимо, що за основними ознаками жанрової віднесеності, твори книги «Перед метаморфозою» можна визначити як оповідання. При глибшому дослідженні можна виокремити чіткіше жанри малої прози представленої книги: власне оповідання, календарну історію, коротку історію, концентроване оповідання, нарис, твір-роздум тощо. Але складність тут полягає у тому, що, по-перше, немає назв самих творів (важко виокремлювати і представляти твори), по-друге, це є недоцільним з іншої причини. Справа в тому, що всі твори книги «Перед метаморфозою» пов'язані автором у єдине ціле його темою, яка закладена уже у самій назві: «перед метаморфозою» означає, якщо спиратись на слова дружини письменника, «перед переходом у іншу форму» [Strittmatter 2002, с. 173], тобто перед смертю. Митець «вчиться старіти» [Strittmatter 2002, с. 44], а всі ті історії, які він розповідає, у книзі «Перед метаморфозою», до речі, і пов'язані з власним досвідом Е. Штріттматтера як людини і художника слова.

Вітчизняний теоретик літератури В. Костюк, визначаючи своєрідність розвитку і функціонування

фрагменту і фрагментарності, робить висновок, що фрагменти у збірнику – «... завершені конструкції, але глибина їхньої змістовної структури розкривається лише у контексті твору, циклу, стосовно до яких вони елемент системи» [Костюк 2000, с. 5]. Саме таке явище спостерігається і у випадку з книгою «Перед метаморфозою». Зміст окремого оповідання є зрозумілий і поза іншими історіями, але втрачається загальна атмосфера цілого контексту, є не доступними ідея і творчий задум митця показати світ із висоти власного життєвого досвіду. Тому вважаємо, що «Перед метаморфозою» є циклом короткої прози Е. Штріттматтера.

Можна подивитися на книгу «Перед метаморфозою», визначену нами як цикл короткої прози, з боку можливості віднесення її до більшого за об'ємом жанру. Але текст книги не можна вважати великою жанровою формою (романом чи повістю) через ряд певних причин: по-перше, автором не дається жодного повністю відтвореного образу (будь то головні чи другорядні діючі особи), а розкривається тільки якийсь один бік натури персонажа, по-друге, події зображуються фрагментарно, в основному за допомогою асоціативного їх зчеплення, по-третє, не простежується жодна сюжетна лінія через ряд оповідань (окреме оповідання має свою сюжетну лінію) тощо.

Отже, зупинившись на визначенні книги «Перед метаморфозою» як циклу короткої прози, треба звернутися до такого моменту. З одного боку, оповідання можуть існувати окремо, а з іншого, для повного розуміння концепції митця мають сприйматися в контексті як певні моменти єдиного цілого. Через те, що оповідання пов'язані автором у цикл, вони мають і єдину композиційну будову. Початком можна вважати авторську мотивацію свого наміру написати книгу «Перед метаморфозою»: «Зараз я мушу налаштувати себе на життя пенсіонера ..., *тренуватися* і *пилнувати*, щоб не впасти в яму, в якій проживає депресія. Але два дні тому напросилося натхнення. Моя нова книга, чи не повинна вона називатися *Перед метаморфозою?* ... Ні, ні, ні, жодного роману ...» [Strittmatter 2002, с. 11-12]. А кінець залишився відкритим тому, що письменник просто не встиг дописати книгу.

Таким чином ми дійшли **висновків**, що книги Е. Штріттматтера «Історії без батьківщини» і «Перед метаморфозою» продовжують його творчі здобутки у межах малої прози, до жанру якої звернувся письменник у 1966 році. Необхідно наголосити, що твори збірки «Історії без батьківщини» та циклу «Перед метаморфозою» розширюють жанровий різновид малої прози письменника характерним переважно для західноєвропейської літератури концентрованим оповіданням.

Особливістю аналізованих книг є також зібране в них жанрове розмаїття творів малої прози, адже ґрунтовно досліджувані раніше твори автора відрізняються тяжінням до одного жанру: «Шульценгофський календар усякої всячини» (1966) - календарні історії, «Вівторок у вересні» (1969), «3/4 зі ста коротких історій» (1971) - короткі оповідання, «Солов'їні історії» (1972/1977/1982) - оповідання (або за термінологією вітчизняного літературознавства, повісті), «Самопідбатьорення» (1981) – афоризми.

З огляду на результати проведеного дослідження жанрової приналежності збірки «Історії без батьківщини» і циклу «Перед метаморфозою» зазначимо, що в **перспективі** цикл «Перед метаморфозою» та збірка «Історії без батьківщини» можуть підлягати детальному вивченню щодо конкретного визначення жанру кожного окремого твору.

#### Література

Гильченко Н.А. Аналитическое чтение: Изучаем иностранные языки. / Н. А. Гильченко. – СПб.: «Издательство СОЮЗ», 2000. – 256 с. *Заградка М.* Поэтика заглавий русской литературы XX века [Электронный ресурс] / М. Заградка // Режим доступа: <http://www.russian.slavica.org/article291> . Дата перегляду - 10 лютого 2008 року. *Костюк В. І.* Поэтика фрагменту і художня цілісність твору: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / В. І. Костюк. – Київ, 2000. – 17 с. *Ящук О.В.* Літературознавчі доміанти проблеми жанрів гумористичних творів, специфіки творення смішного та особливості наративного в гуморі. [Електронний ресурс] / О. В. Ящук // Режим доступа: [http://66.102.9.104/search?q=cache:r-DA69OhtLEJ:www.bdpu.org/scientific\\_published/akt\\_probl\\_sl\\_filol-10/57.doc+%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8+%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE&hl=ru&ct=clnk&cd=44&gl=ua](http://66.102.9.104/search?q=cache:r-DA69OhtLEJ:www.bdpu.org/scientific_published/akt_probl_sl_filol-10/57.doc+%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8+%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE&hl=ru&ct=clnk&cd=44&gl=ua) . Дата перегляду – 20 січня 2008 року. *Busch S.* Erwin Strittmatter: Geschichten ohne Heimat / S. Busch / Utopie kreativ, H. 147 (Januar 2003). – S. 81-82. *Gerdes M.* Kalendergeschichten im 20. Jahrhundert. [Електронний ресурс] / М. Gerdes // Режим доступа: <http://people.freenet.de/kleiner-tigger/Kalendergeschichten.pdf> . Дата перегляду - 10 лютого 2008 року. *Strittmatter E.* Geschichten ohne Heimat. / E. Strittmatter. – Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag, 2004. – 239 S. *Strittmatter E.* Vor der Verwandlung. Aufzeichnungen. / E. Strittmatter. – Berlin: Aufbau-Verlag GmbH, 2002. – 173 S.

**ЗАЦНИЙ Ю.А., СЕМЕНЧУК А.Б.**  
(Запорізький національний університет)

### ЗАКОНОДАВЧА БАЗА БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ І ЇЇ ВТІЛЕННЯ В СИЛОВИХ ДІЯХ: НОВІТНІ НОМІНАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються новітні одиниці, що репрезентують номінації законодавчих актів, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Продемонстровано, що аббревіатурні назви деяких законодавчих актів стали символічними у зв'язку з їх патріотичною семантикою.

*Ключові слова:* аббревіатура, боротьба з тероризмом, лексема, інноваційний, номінація.